

mindst Hærens Arkiv af hensyn til de mange militære kort før 1814), og det skønnes, at man har registreret ca. 50.000 kort.

De enkelte fylkebind indeholder dels selve registraturen med oplysninger om kort over de enkelte lokaliteter (ordnet kommunevis), således at man umiddelbart kan se hvilke kort der findes over hver by eller gård, målestoksforhold, kortets alder og i hvilket arkiv, det findes (med katalogsignatur). Derudover indeholder publikationen fotografiske smagsprøver på de forskellige korttyper og et nyttigt kort over den administrative inddeling omkring år 1900 og i 1980.

I tilknytning til registraturen (eller samkatalogen, som den kaldes) har Norsk Lokalhistorisk Institutt udgivet et lille skrift, der beskriver de forskellige former for kort og deres anvendelse i historiske undersøgelser. Som det fremgår af Håkon Hovstads artikel i bogen om udskiftningskortene, blev det først i 1857 bestemt for Norge, at der skulle udarbejdes kort i forbindelse med udskiftninger, og at originalen skulle indleveres til centraladministrationen. En tilsvarende bestemmelse blev allerede udstedt ved forordningen af 23/4 1781 for Danmarks vedkommende, så det er evident, at de danske udskiftningskort ofte tillader større grad af retrospektive analyser end de norske.

Yderst interessante er kapitlerne af Arne Hoem om trykte lokalkort før 1773 og af Roald Aanrud om teknikken bag den ældre norske kortfremstilling, som unægtelig havde vanskeligere kår end den tilsvarende danske. Således blev i 1779 to officerer sendt til Norge for at udlægge en basis for trianguleringen, på samme måde som det kort tid forinden var sket på Amager Fælled. Men man kunne ikke finde et tilstrækkeligt stort plant område i Norge, så officererne forsøgte sig med røgsignaler fra to fjeldtoppe for på den måde at bestemme den nøjagtige afstand imellem den. Det var dog først, da man den følgende vinter fandt på at udmåle basis ved hjælp af træstænger på den frosne Storsjø, at der kom gang i Norges videnskabelige kortlægning.

Det er ikke passende i en anmeldelse at give udtryk for misundelse over, at man i Norge kan løse en opgave, som for længe siden burde have været løst i Danmark. Men måske kan de enkelte bind fra den norske samkatalog bruges som bilag til kommende ansøgninger om et lignende dansk projekt.

Karl-Erik Frandsen

CARL-JOHAN BRYLD OG HARRY HAUE: Det agrare Danmark 1680-1980'erne. Historiske kildehefter. Herning, Systime, 1982. 332 s., ill. 110 kr.

Forfatterens hensigt med bogen er »at forklare nogle hovedlinier i dansk landbrugs historie i de sidste 300 år og dermed bidrage til en historisk begrundet forståelse af landbrugets vilkår i dag«. Denne opgave har de søgt at løse ved i bogens indledning at give et rids, mere kan man næppe kalde det, af landbrugets vilkår og problemer fra 1700-årene og frem til LR-80 bevægelsens opkomst. Den øvrige del af bogen omfatter ialt 3 kildesamlinger: a) landboreformperioden 1750-1800, b) landbrugsomlægningen og andelstiden ca. 1870-1900, samt c) det industrialiserede landbrug 1945-82. De 3 kildeafsnit er forsynet med realkommentarer og vejledende spørgsmål.

Det er glædeligt, at der med denne og andre kildeudgaver (herunder parallel-emnet: Det industrielle Danmark 1840-1914, anm. i *H.T. bd. 83, s. 327 ff.*) er givet

eleverne på det gymnasiale uddannelsestrin bedre muligheder for grundigt at sætte sig ind i den nyere tids økonomiske og sociale historie, vel at mærke på grundlag af dansk materiale og i bredere sammenhæng end tidligere. Imidlertid står det ikke klart, om forfatterne forestiller sig at brugerne skal læse indledningen i forbindelse med en bredere orienteret grundbog i danmarkshistorien, eller om den skal stå alene? Vælges den sidste løsning, kan det næppe undgås, at læseren får et noget forenklet billede af den historiske udvikling, i hvert fald for de sidste 200 års vedkommende.

Hvad kilderne angår, omfatter de et bredt udbud af muligheder, såvel inden for de tre dele som tværgående. Men netop antallet har ofte nødvendiggjort en beskæring af den enkelte kilde, der i en del tilfælde nærmer sig det betænkelige og i hvert fald gør tilegnelsen af stoffet vanskelig uden en meget kyndig lærerhjælp. Som kilderne præsenteres, kan de kun bruges i én bestemt sammenhæng. Et eksempel herpå er i afsnittet om landboreformerne: hoveriet og bondens retsstilling, hvor der nærmest er gjort vold på kildematerialet i en sådan grad, at den oprindelige mening går tabt. Dette gælder således både forordningen om stavnsbåndets ophævelse 1788, der jo netop ikke gav bønderkarlene total frihed, og de jyske proprietærers »tillidsskrift« til kronprinsen 1790, hvis egentlige ærinde snarere var at forhindre hoveriets ophævelse end at kritisere, endsiget tilbagekalde, forordningerne fra 1787-88.

Når bogen bringer uddrag af kilder på helt ned til én linie, rejser det unægteligt spørgsmålet om meningen med at bringe disse? I bogens sammenhæng skal de vise én bestemt ting, altså være illustrative. I mange tilfælde er dette i og for sig meget rimeligt og vel også mere elevvenligt end det »metodeskoleridt«, der en overgang i 1970'erne plagede gymnasiet; men forfatterne kunne ofte med fordel have givet de samme oplysninger i fremstillingsform, enten i indledningen eller i kommentarer til nogle færre, men til gengæld længere kilder. Meningen med at læse kilder må vel være, at give læserne et passende »autentisk« indtryk af et dokument eller en beretning, d.v.s. at fornemme selve begivenheden eller situationen, som kilden er udsprunget af. At dette kan lade sig gøre, fremgår af bogens andet kildeafsnit, hvor debatten i »Sorø Amtstidende« om oprettelsen af et andelsmejeri i Skælskør giver læseren en god fornemmelse af at sidde på første række.

De to første kildeafsnit afsluttes med en forskningsoversigt over hovedtrækkene af den faghistoriske debat. Eleverne havde nok været bedre tjent med nogle uddrag af denne, hvorpå de så kunne øve materialekritik. Derfor er der til gengæld gode muligheder i det sidste kildeafsnit om de mere aktuelle landbrugsforhold, hvorom den historiske sagkundskab endnu ikke har talt.

Alt i alt er der dog med »det agrare Danmark« tilvejebragt en omfattende materialesamling, der kommer langt omkring og som kan give læseren en god første indføring i de mange problemkomplekser.

Torben Hansgaard